

UZAKTAN ÖĞRETİMDE YAPI VE İŞLEYİŞ (AÇIK LİSE ÖRNEĞİ)

*Necmettin TEKER**

“Uzaktan Öğretim” terimi, öğrencilere, belirli öğretim hizmetlerinin eğitici ve öğrencinin birbirlerinden uzakta oldukları bir ortamda götürülme biçimi anlamında kullanılmaktadır. Uzaktan öğretimin belirgin özellikleri olarak ilk akla gelenler, öğretim sürecinin çoğunda öğrenci ve öğretmenin aynı ortamda bulunmaması, öğrencilerin değerlendirilmesinde farklı eğitim organizasyonları düzenlenmesi, öğrenci ve öğretmen arasında paylaşılacak yaşantı deneyiminin bir eğitim medyası aracılığıyla gerçekleştirilmesidir. Doğal olarak bu özellikler uzaktan öğretimin kendisine özgü bir sistemi olduğunu göstermektedir. Sistem söz konusu olduğunda da sisteme bağlı alt sistemlerin ve öğelerin organizasyonu gündeme gelmektedir.

“Açıköğretim Lisesi”, ortaöğretim çağına olup çeşitli olanaksızlıklar nedeniyle yüzyüze öğretim yapan örgün ortaöğretim kurumlarına devam edemeyenlere, örgün eğitim çağına ortaöğretime devam edememiş ve bu öğretim çağını geçirmiş kişilere yönelik eğitim veren bir ortaöğretim kurumudur. Açıköğretim Lisesi 30.4.1992 tarih ve 3797 Sayılı kanunun 55. maddesine göre Film Radyo ve Televizyonla Eğitim Dairesi Başkanlığı içinde yer almaktadır.

Bir uzaktan öğretim sistemi içinde genel ve mesleki lise öğretim programlarını uygulayan Açıköğretim Lisesi; program, yönetim, personel, fiziki tesisler, destek hizmetler, altyapı tesisleri ve öğretim süreçleri açısından diğer ortaöğretim kurumlarından farklılıklar göstermektedir. Bu makalede belirtilen farklılıklar dikkate alınarak Açıköğretim Lisesi uygulamasında mevcut durum, sorunlar ve çözüm yolları tartışılacaktır.

Açıköğretim Lisesi Öğrencisi: Öğrenci sistemin varoluş gerekçesinin temelinde bulunan ve sistemin yapı ve işleyişini etkileyen en önemli

*Yrd.Doç.Dr. A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Teknoloji Anabilim Dalı

faktörlerden biridir. Açıköğretim Lisesi öğrencilerinin kendilerine özgü kronolojik yaş kompozisyonu, nitelikleri, beklentileri ve sisteme giriş nedenleri vardır. "Açıköğretim Lisesi öğrencilerine yaş dağılımları açısından bakıldığında yaklaşık % 70'inin 25-44" yaş grubu içinde olduğu görülmektedir. (MEB-1994, s.5). 18 yaşın altında bulunan öğrenci sayısı yaklaşık % 2 civarındadır. Açıköğretim Lisesi öğrencilerinin % 75'i işçi ve memur (MEB, 1994, s. 11) olarak bir işte çalışmakta ve yaklaşık % 55'i gelecekte yükseköğretim görmeyi "çok önemli" görmektedir (MEB, 1994, s.13).

Açıköğretim Lisesi öğrencilerinin çoğunluğunu; örgün öğretim yaşını geçmiş, çalışan çeşitli nedenlerle zamanında ortaöğretime devam edememiş, toplumun genç, aydın ve dinamik bir kesitinin oluşturduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, Açıköğretim Lisesi öğrencisi; bir yünden entellektüel gelişmesini ilerletmek, diğer yünden mesleki etkinliklerini arttırmak isteyen "tam gün çalışan genç yetişkin" kişi olarak tanımlanabilir.

Açıköğretim Lisesinde yaklaşık 80.000 öğrenci vardır. Ancak 1994-1995 öğretim yılında, Açıköğretim Lisesi'ne kayıtlı öğrencilerin yarısı aktif olarak öğrencilik yapmaktadır (MEB, 1995 a, s.3). Açıköğretim Lisesi'ne kayıtlı öğrencilerin yaklaşık yarısının aktif olarak programa katılmamalarının temelinde; öğrenci kitlesinin heterojen olması, farklı yıllarda farklı biçimlerde diploma alan öğrencilerin bulunması, giriş amaçlarındaki farklılıklar, sunulan hizmetlerden yeterince yararlanma olanaklarının yaratılmaması gibi sorunların bulunduğu söylenebilir. Sözü edilen bu sorunların öğrencilere yansımaları; öğrenci olmanın somut bir yararını görememek ya da tatmin edici bir gelişme kaydetmemek şeklinde olmaktadır. Uzaktan öğretim öğrencileri üzerinde yapılan araştırma bulguları, süreç içerisinde öğrenciler, öğrenci olmanın somut bir yararını görmezlerse ya da tatmin edici bir gelişme kaydetmezlerse kolaylıkla sistemin dışına çıktıklarını göstermektedir. Açıköğretim Lisesi uygulamasında da programa aktif olarak devam eden öğrencilerin sayılarının artırılması; kayıt işlemleri, akademik danışma hizmetleri ve öğrenme-öğretme süreçlerinde alınacak bazı önlemlerle mümkün olabilecektir.

Açıköğretim Lisesi Programı: Açıköğretim Lisesi; 15 yaş ve üstündeki ortaokul mezunlarının, lise dengi okulların ara sınıflarından ayrılmış olanların ve lisede kredisi eksik olup tamamlamak isteyen öğrencilerin başvurabildiği lise dengi bir öğretim kurumudur. Açıköğretim Lisesi kapsamında genel lise, endüstri meslek lisesi, kız meslek lisesi, ticaret meslek lisesi ve imam hatip lisesi programları bulunmaktadır.

Açıköğretim Lisesi hedefleri ve özü açısından her ne kadar genel akademik ve mesleki liselerden farklı değilse de kullanıldığı yöntemler, motifler ve sistemi oluşturan öğeler açısından özel bir durum göstermektedir. Uygulamanın başta gelen özelliği; basılı materyallerle öğretim ve yayın

yoluyla öğretimin iki boyutlu bir sistem bütünlüğü içinde gerçekleştirilmesi yaklaşımını benimsenmesidir.

Basılı materyallerle öğretim, özel olarak hazırlanmış ders notları ve kitaplarının düzenli aralıklarla öğrencilere gönderilmesiyle yapılan öğretimdir. Yayın yoluyla öğretim ise, yine aynı amaçlarla hazırlanmış öğretim ünitelerinin öğrencilere radyo ve televizyon yoluyla ulaştırılmasıyla yapılan öğretimdir. Ayrıca isteyen öğrencilere ses ve video kasetleri hizmeti de sunulmaya çalışılmaktadır.

22 Şubat 1993 tarihinde "Resmi Gazete"de yayınlanan Açıköğretim Lisesi Yönetmeliğinde; Milli Eğitim Müdürlüklerince uygun görülecek eğitim kurumlarında, yeteri kadar branş öğretmenleri sağlanarak dershanelerde eğitim ve öğretimi organize etmek amacıyla "Yüzyüze Eğitim Büroları" kurulacağı belirtilmiştir. Ancak bu uygulama henüz gerçekleştirilememiş olup, Açıköğretim Lisesi'nde yüzyüze eğitim ortamı konusu, şimdilik uzaktan eğitimin gözardı edilen bir boyutunu oluşturmaktadır. Açıköğretim Lisesi uygulamasında beklenen yaygınlaşmanın sağlanabilmesi, biraz da bu koşulun yerine getirilmesine bağlıdır.

Modern yaklaşımın benimsendiği uzaktan öğretim uygulamalarında, doğrudan, öğretim ile dolaylı öğretim bütünleştirilmektedir. Böyle bir uygulamada; öğrenci toplanma merkezleri, yaz okulları, kısa devreli yatılı kurslar, yöresel toplantılar, gece okulları ve benzeri gibi yollarla yapılan doğrudan öğretim; basılı materyallerle ve yayın yoluyla yapılan dolaylı öğretim birbirini tamamlamaktadır. Diğer bir ifade ile, çok ortamlı bir sistem uygulaması benimsenmektedir (Alkan, 1987, s. 47).

Açıköğretim Lisesi öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada deneklerin % 70.1'i yüzyüze öğretimi istemektedir (MEB, 2005, s. 4). Film Radyo Televizyonla Eğitim Dairesi Başkanlığı'nca düzenlenen "Açıköğretimde Program Geliştirme ve Değerlendirme Semineri"ne katılan 17 uzman (tasarımcı, ders notu yazarı, senarist, öğretmen vb) da yüzyüze öğretimin gerçekleştirilememesinin önemli bir eksiklik olduğunu ifade etmişlerdir.

Açıköğretim Lisesi öğrencilerinin heterojen olması nedeniyle bir kısım öğrenci evde çalışmayı, diğerleriyle birlikte bir sınıfta öğrenmeye tercih edebilirler. Diğer bir ifadeyle bazı öğrenciler öz yönetimli, bireysel, kendi kendine ve kendi öğrenme hızına uygun çalışmayı, kısaca "evde öğrenmeyi" tercih edebilirler. Bu tip öğrenciler "ideal Açıköğretim Lisesi öğrencisi"dir. Ancak Açıköğretim Lisesi uygulamasında birilerine danışma ihtiyacı duyan ve öğrenme güçlüğü çeken öğrenciler için öğrenme merkezleri, haftalık danışma toplantıları ve benzeri yollarla hem öğrenci-öğrenci, hem de öğretmen-öğrenci arasında öğrenme amaçlı iletişimin kurulabileceği bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Bu uygulama

sağlanabildiğinde Açıköğretim Lisesi öğrencilerine; moral destek, karşılıklı etkileşim, hatalı öğrenmeleri düzeltme, öğrenme güçlüğü çekenlere yardım gibi birçok hizmet gerçekleştirilebilir. Bunlar ise, Açıköğretim Lisesi'nin başarıyla tamamlanma oranını yükseltecektir.

Yönetim: Başarıyla uygulanan uzaktan öğretim programlarının en belirgin özelliklerinden biri de başarılı bir organizasyon ve yönetimin bulunmasıdır. Özellikle organizasyon planları önceden yapılmakta daha sonra bu planları uygulayacak bir yönetim yapısı oluşturulmaktadır. Düzenleme süreci boyunca iletişim temel değişkendir. Etkin bir iletişim, uzaktan öğretimde hem organizasyona hem de yönetim düzenlemelerine yardımcı olmaktadır (Verduin ve Clark, s. 177, 1994). Uzaktan eğitim kurumunun uygulamaları ve organizasyon biçimi, benimsenen eğitim felsefesine bağlı olduğu gibi, bazı ekonomik ve politik kısıtlamalara da bağlıdır. Bazen öğrenci yerine kurum merkezli bir yaklaşım benimsenmektedir. "Kurum Merkezli" yaklaşımda öğrenciler, verilen derse ya da programa kaydedilmekte, materyaller ve öğrenme paketleri uzmanlar tarafından hazırlanarak merkezden gönderilmekte, hedeflere yönlendirme ve içeriğe öğrenciler çok az katılmakta, diğer bir ifadeyle çok az öğrenci girdisi olmakta, kişiler arası iletişim bulunmamakta ve öğrencilere çok az ve sınırlı bir rehberlik hizmeti verilmektedir. "Öğrenci Merkezli" yaklaşımda ise sözü edilen bu hususların hepsi dikkate alınmaktadır.

Açıköğretim Lisesi 1992 yılında ortaöğretim düzeyinde uzaktan eğitim vermek üzere FRTEB bünyesine de kurulmuştur. 1994 yılında yeni bir onayla FRTEB; Açıköğretim Lisesi Müdürlüğü, III. Akşam Sanat Okulu ve dört daire başkanlığından oluşturulmuştur. Bu yapı içerisinde Açıköğretim Lisesi FRTEB'e bağlı bir uzaktan öğretim kurumudur (MEB, 1994, s.1). Esirgen, yönetim ve organizasyon açısından FRTEB'e uygun bir statü ve işlerlik kazandırılmadığından dolayı yatırımları oranında verim alınmadığını, belirsizlik ve tatminsizlik içinde bulunan personelin zamanla TRT'ye ve başka kurumlara geçtiği için işleyiş ve yönetim güçlükleri içine düştüğünü belirtmektedir. (Milli Eğitim, Temmuz 1992). Bu açıklamadan anlaşılacağı gibi özerk bir yönetim ve personel rejimi benimsendiğinde hizmetlerin işlevsel ve ekonomik olarak sunulabileceği söylenebilir.

Yönetim süreci dendiğinde ilk aklı gelen personeldir. FRTEB'de Açıköğretim Lisesi personeli ile birlikte 186 eleman bulunmaktadır. Bu elemanların 108'i eğitim-öğretim hizmetleri sınıfındadır. Mevcut personelden 80 kişinin kadrosu III. Akşam Sanat Okulu'nda, 106 kişinin kadrosu ise başka birimlerde bulunmaktadır. Başka birimlerde kadrosu bulunan personeller FRTEB'de geçici onayla görevlendirilmiş bulunmaktadır (MEB., 1995rc, s.5). Diğer taraftan öğretmen kökenli olan personelin yaklaşık % 80'ni "uzaktan öğretim" konusunda herhangi bir öğrenim görmedikleri gibi uzaktan öğretim ile ilgili herhangi bir "hizmet-içi" eği-

tim programına da katılmamışlardır. Ancak, aynı personelin uzaktan öğretim yerine yöneticilik, bilgisayar, yabancı dil vb konularında hizmet-içi eğitime katılmak istemeleri de dikkat çekicidir (MEB., Mayıs 1995e, s. 11-12 c). Açıköğretim Lisesi uygulamasında öncelikle merkez personelinin uzaktan öğretim konusunda gerekli olan bilgi ve becerilerle donatılması ve bunun uzmanlık düzeyinde kazandırılması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

FRTEB tarafından yürütülen Açıköğretim Lisesi uygulaması, yerel düzeyde "İl Eğitim Araçları ve Donatım Merkezleri Müdürlüğü" bünyesinde Açıköğretim Lisesi İl İrtibat Büroları oluşturularak desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Halen 76 il merkezinde "İl İrtibat Büroları" uygulaması vardır. Ancak Açıköğretim Lisesi İl İrtibat Büroları'nın beklenen hizmeti sunabilmesi için zorunluluk arzeden bina, salon, laboratuvar, kütüphane, telefon, faks, bilgisayar gibi araç ve fiziki mekanlardan büyük oranda yoksun oldukları bilinmektedir (MEB, 1995c, s.6). Açıköğretim Lisesi İl İrtibat Bürolarında yeterli sayı ve nitelikte personel bulunmaması ve mevcut personelin uzaktan öğretim konusunda gerekli bilgi ve deneyime sahip olmaması da önemli bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü geleneksel lise öğrencileri ile Açıköğretim Lisesi öğrencilerinden beklenen bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlar benzer olsa da, bu davranışların kazandırılmasında izlenen yollar ve kullanılan öğretim ortamları farklılık göstermektedir. Açıköğretim Lisesi uygulamasında uzaktan öğretim süreçlerinin farklı yapısını dikkate alacak bir yönetsel düzenleme, öğrencilerinin birçok sorununu (eğitsel ve yönetsel) ikametgahında ya da ikametgahına en yakın bir yerde çözülmesini sağlayacak, bilgilendirme ve iletişim eksikliğinden kaynaklanan çeşitli sorunlar asgari düzeye inecektir.

Uzaktan öğretim, doğası gereği çok sistemli bir planlamayı zorunlu kılmaktadır. Uzaktan öğretimde öğretim takviminin önceden kesin olarak belirlenmesi; ders notu ya da kitapların zamanında gönderilmesi, yayın yoluyla öğretimin planlanması, yerel düzeyde götürülecek hizmetlerin organize edilmesi gerekmektedir. Yerel düzeyde bu hususlara ilişkin götürülecek hizmetlerde belirsizlikler olduğu zaman öğrencilerin ve kamuoyunun sisteme olan güvenleri sarsılmaktadır.

Açıköğretim Lisesi uygulamasında yerel düzeyde örgütlenme sorunlarının çözülmesi yoluyla götürülebilecek hizmetlerin niteliğinin artırılması sonucu; hem sistem uygulayıcılarının sorunları hafifleyecek hem de öğrenciler için somut yararlar sağlanabilecektir.

Personel: Genel olarak uzaktan öğretim sistemlerinde görev alan personel incelendiğinde; merkez ve bölge yönetim personeli, öğretim personeli, yerel personel ve uzman personel olarak dört ana kategoride gruplandırıldığı görülmektedir.

Merkez yönetiminde daha çok iletişim, özerklik ve akademik danışmanlık ön plana çıkmaktadır. İletişim teknolojilerinden yararlanmak suretiyle bölgesel ve yerel düzeydeki birimlerle her türlü iletişim kurulmakta, ders notları ve kitapları gönderilmekte, yayın ve akademik danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Uzaktan öğretimin amaçları geleneksel öğretimle aynı olmakla birlikte; kullandığı yöntemler, öğretim süreçleri ve ortamlar açısından farklılıklar gösterdiğinden dolayı belirli bir özerklik ve farklı bir akademik yapılanma gerektirmektedir. Ancak bu şekilde eğitsel yayınlar hazırlanabilmekte, uzaktan öğretime uygun ders kitap ve notları gönderilebilmektedir.

Açıköğretim Lisesi'nin personel yapısına bakıldığında; çoğunun değişik kurumlarda geçici görevle görevlendirildikleri ve uzakta öğretim konusunda belli bir deneyimden geçemedikleri, alan deneyimlerinin yüz yüze eğitim ilişkileriyle sınırlı oldukları bilinmektedir. Bu durum başta basılı öğretim materyallerinin hazırlanması olmak üzere birçok alanda sorun yaratmaktadır (Gökdağ, 1993, s.11).

TABLO - I
FRTEB Merkez Personelinin Görev Özelliklerine Göre Dağılımı

GÖREV	f	%
İdari Personel	58	31.2
Teknik Personel	24	12.9
Akademik Per. (uzman, yazar, ögr.)	104	55.9

Kaynak: MEB. 1995e, s.5

FRTEB merkez personelinin görev özelliklerine göre dağılımı Tablo I görülmektedir (MEB., Haziran 1995, s.5 c).

Tablodan anlaşılacağı gibi uzman, yazar ve öğretmen gibi eğitim personeli büyük bir kesimi oluşturmaktadır. Uzmanlar içerisinde grafiker, kameraman, tasarımcı, kurgucu, teknik yönetmen gibi elemanlar bulunmaktadır.

Uzaktan öğretimde yerel düzeyde danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ön plana çıkmaktadır. Doğal olarak yerel düzeydeki personelin bu hizmetleri götüreceği nitelik ve nicelikte olması gerekmektedir.

Açıköğretim Lisesi merkezlerinde bulunan "Eğitim Araçları ve Donatım Merkezi Müdürlükleri" aracılığı ile yerel düzeyde akademik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunulmaya çalışılmaktadır. Ancak Tablo II'deki sayısal verilerden anlaşılacağı gibi Eğitim Araçları Donatım Merkezi Müdürlükleri bünyesinde yer alan Açıköğretim Lisesi İrtibat Merkezi'nde görevlendirilen personelin gereksinimleri karşılayamayacağı söylenebilir. Çünkü; bir taraftan öğrenci sayısının fazlalığı yanında diğer

tarafından görevlendirilen öğretmenlerin uzaktan öğretim konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadıkları bilinmektedir. Eğitim Araçları Donatım Merkezleri Müdürlüklerinde Açıköğretim Lisesi için personel görevlendirilmesi de bir karmaşa yaratmaktadır. Zira sözü edilen merkez yöneticilerinin yaklaşık % 60'ı, Açıköğretim Lisesi ile ilgili bir takım hizmetlerinin bu merkezler bünyesinde yürütülmesinin asli görevlerini olumsuz yönde etkilediklerini düşünmektedir. Açıköğretim Lisesi İrtibat Merkezlerinin kendilerinden beklenen hizmetleri yerine getiremediklerini belirtirken, bunun gerekçesi olarak personel yetersizliği (% 23.5), bina yetersizliği (% 8.8), bilgi yetersizliğini (% 23.5), hizmetiçi eğitim eksikliğini (% 26.5) ve iletişim eksikliğini (% 17.7) belirtmişlerdir (MEB., 1993, s.7-8). Bu veriler Açıköğretim Lisesi Uygulamasında yerel düzeyde sunulması gereken hizmetlerin; personel eksikliği, bilgi eksikliği, örgütsel yapıdan kaynaklanan iletişim kopuklukları vb. nedenlerle etkili bir şekilde sunulmadığını göstermektedir. Açıköğretim Lisesi öğrencilerine etkili bir şekilde akademik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sunulabilmesi için öncelikle tam zamanlı, yarı zamanlı ve sözleşmeli personel alınması, alınan ya da görevlendirilen personelin uzaktan öğretim konusunda özel olarak yetiştirilmesi ve ilgili birimler arasında sağlıklı bir iletişim kurulması gerekmektedir. Uzaktan öğretim uygulamaları alanında özel olarak yetiştirilmiş personelin kısa zamanda sağlanabileceği beklenmemekle beraber Açıköğretim Lisesi Uygulamasında zaman geçirilmeden gerekli girişimlerin yapılması bir zorunluluktur denebilir.

TABLO II
Personel Durumu

Görev Yeri Ünvanı	Eğitim Araçları ve Donatım Merkezi Müdürlüğünde Görevli Personel Sayısı	AOL-İM'de Görevlendirilen Personel Sayısı
Müdür	58	58
Müdür Yardımcısı	117	60
Memur-Büro Görevlisi	96	42
Teknisyen	69	7
Öğretmen	165	65
Şoför-Hizmetli	131	5

Kaynak: MEB, 1993, s.7

Fiziki Tesisler, Alt Yapı ve Destek Hizmetleri: uzaktan öğretim sistemlerinde merkez tesisleri olarak; yönetim binaları, haberleşme öğretim, bilgi işlem, yayın, kitaplık, stüdyo, öğretim laboratuvar ve sosyal hizmet binaları bulunmaktadır (Alkan, 1987, s. 57).

Açıköğretim Lisesi uygulamasında merkezi düzeyde FRTEB bulunmakta ve bu kurumun içinde yönetim binası, haberleşme, yayın, bilgi

işlem merkezi ve stüdyolar yer almaktadır. Ancak birçok sorun olduğu da bilinmektedir. Örneğin FRTEB bünyesinde Açıköğretim Lisesi program çekimleri için bir adet renkli televizyon stüdyosu bulunmaktadır. Açıköğretim Lisesi programları için kısa sürede çok sayıda program üretme" gereksinmesi olduğu düşünüldüğünde tek bir stüdyonun yeterli olmayacağı açıktır. Mevcut stüdyoda hazırlanan televizyon dersi programları TRT televizyon vericileri aracılığı ile yayınlanmaktadır. Açıköğretim Lisesi için hazırlanan televizyon ders programları daha çok TRT-2 ve TRT-4 kanallarından yayınlanmaktadır. TRT-2 kanalı Türkiye nüfusunun yaklaşık % 95'ine, TRT-4 kanalı ise % 60'ına ulaşmaktadır. FRTEB'in özel yayın binaları bulunmamaktadır.

Yerel ve bölgesel" düzeyde uzaktan öğretim kurumları öğretim amacıyla mevcut eğitim kurumlarının yararlanmakta yada kendilerine ait ve özel binaları kullanılmaktadır. Açıköğretim Lisesi uygulamasında özel binalar kategorisinde ele alabileceğimiz "İl Eğitim Araçları ve Donatım Merkezi Müdürlükleri"nden bazı eğitsel hizmetlerin sunulmasında yararlanılabilecek nitelikte olmadıkları bilinmektedir. Uygulamada öğretimsel amaçlarla diğer ortaöğretim düzeyindeki eğitim kurumlarından da Açıköğretim Lisesi yararlanmamaktadır. Bir uzaktan eğitim kurumu olan Açıköğretim Lisesi'nin doğası gereği, öğrencileri ülkenin çok farklı yerleşim bölgelerinde (köy, kasaba, şehir) bulunması nedeniyle her bölge ya da yöreye özel tesis kurmak hem imkansız hem de gerçekçi yoktur. Ancak ortaöğretim kurumlarının kasaba düzeyine kadar yaygınlaştığı dikkate alındığında, yapılacak düzenlemeler ile bu kurumlardan ve bu kurumlarda çalışan öğretim personelinin Açıköğretim Lisesi uygulamasında öğretim amacıyla yararlanmanın olanaklı ve doğru olacağı söylenebilir.

Uzaktanöğretim uygulamalarının etkili olarak işe koşulabilmesi belirli bir alt yapı ve destek hizmetlerini gerekli kılmaktadır. Zira sistemin yapı ve işleyişini doğrudan etkilemektedir. Türkiye'deki mevcut PTT, TRT, Araç Üretim merkezleri (DAYM, FRTEB), basımevleri ve mevcut ortaöğretim kurumları dikkate alındığında; sorunun yapılacak düzenlemeler ile Açık Öğretim Lisesi uygulaması için sözü edilen kurumların işlevsel olarak işe koşulmasının sağlanması olduğu görülebilir.

Öğrenme-öğretme süreçleri: Uzaktan öğretim sistemlerinde uygulanan öğrenme-öğretme süreçleri sisteme özgü bir nitelik taşımaktadır. Değişik ülkelerde, uzaktan öğretimde uygulanan öğretim süreçleri farklılık gösterse de genel olarak öğretim süreçleri; basılı materyallerle öğretim, yayın yoluyla öğretim ve yüzyüze öğretim olmak üzere üç boyutlu bir özellik taşımaktadır.

Açıköğretim Lisesi Kuruluş ve İşleyiş Yönetmeliği'nde öğrenme-öğretme süreçleri boyutuyla ilgili olarak, basılı materyallerle öğretim,

yayın yoluyla öğretim yapılacağı, gereksinim duyulması halinde ise yüz- yüze öğretime yer verileceği belirtilmektedir.

Uzaktan öğretimde temel öğrenme ortamı “basılı öğrenme materyalleri”dir. Uygulamada basılı öğretim materyallerinden özel olarak hazırlanmış ders kitapları ve notları, ödevler, testler, çalışma klavuzları, açıklama formları gibi değişik türler kullanılmaktadır. Basılı öğretim materyallerinin ucuz ve taşınabilir olması, okuyucunun istediği zaman, istediği süre ve ortamda kullanabilmesi, ilave bir malzeme gerektirmemesi gibi nedenlerle tüm uzaktan öğretim sistemlerinde işe koşulmaktadır.

Ne var ki daha önce de değinildiği gibi uzaktan öğretim öğrencilerinin, yüzyüze öğretim yönteminin üstün olduğu niteliklerden yoksun olması nedeniyle basılı öğretim materyallerinin, sınıftaki öğretmenlerin bir kısım işlevlerini de yerine getirecek biçimde özel olarak hazırlanması gerekmektedir (Gökdağ, 1986, s.15). Diğer bir ifadeyle uzaktan öğretimde kitle iletişim teknolojileri işe koşulsa da öğretim materyallerinin bireysel öğrenmeye uygun olarak hazırlanması uzaktan öğretim için hazırlanacak basılı öğretim materyallerinde öğrenci ile teke tek iletişim kuruluyormuş gibi bir üslup benimsenmesi, içine yerleştiren uygun soru, alıştırmaya ve ödevlerle materyalin aktif bir öğrenme aracına dönüştürülmesi; fotoğraf, grafik, şekil, şema vb. görsel öğelere yer verilmesi gereklidir (Gökdağ, 1986, s. 24-27). Ders notu ve kitabı yazarı, bunu yaparken geleneksel yüzyüze eğitimdeki öğretmenin yerini aldığı unutmamalıdır.

Açıköğretim Lisesi uygulamasında temel öğrenme kaynağı olarak kullanılan ders kitap ve notlarında, yukarıda bahsedilen bir uzaktan öğretim materyalinin hazırlanmasında izlenmesi gereken yaklaşımın tam olarak uygulanmadığı söylenebilir. Zira açıköğretim Lisesi kurulur kurulmaz ilgili alanyazında yeterli birikimi olmayan ve uzaktan eğitim işgövrülerini yeterince bilmeyen, deneyimleri yüzyüze eğitimle sınırlı olan kişilere ders kitapları ve notları hazırlanmıştır. Ayrıca ders kitap ve notları herhangi bir inceleme ve araştırma yapılmadan 20-25 gün gibi çok kısa sürede gerçekleştirilmiştir (Gökdağ, 1993). Açıköğretim Lisesi uygulamasına geçişte belirli bir ön hazırlığın ve araştırmaların yapılmaması; üretilen kitapların geçerliliğini sınırlamıştır. Ortaya çıkan sorunlar dikkate alınarak 1993 Ağustos ayında Milli Eğitim Bakanlığı ile Anadolu Üniversitesi arasında yapılan protokol ile kitap hazırlama işlemi üniversiteye verilmiştir. Ancak, gerek kitapların hazırlanmasındaki gecikmeler ve gerekse süresi içinde hazırlananların Talim ve Terbiye Kurulu onayından geçirilememesi üzerine, ortaya çıkan açığı kapatmak üzere, hızla ders notu üretimine yönelinmiştir (Uluğ, 1994, ss. 12-15).

Açıköğretim Lisesi için hazırlanan basılı öğretim materyalleri incelendiğinde, ders kitap ve notların çoğunda biçimsel olsa da genel amaçlar, davranışsal amaçlar, değerlendirme soruları, görsel öğeler ve benzeri hu-

sulara yer verildiği görülmektedir. Ancak, üslup, ön gerekler, anında kontrol soruları, ödevler ve alıştırmalar hususunda gereken özenin gösterilmediği söylenebilir. Bu durumda öncelikle bugünkü durumun bir geçiş dönemi olarak kabul edilerek uzaktan öğretime uygun basılı öğretim materyallerinin hazırlanması yoluna gidilmesi zorunludur denilebilir.

Uzaktan öğretim sözkonusu olduğunda, radyo ve televizyon programları ve bunlara dayalı olarak geliştirilen video ve audio kasetleri önemli bir yer tutmaktadır. Radyo ve televizyon programlarına dayalı ortamların temel işlevi, diğer eğitim ortamları ile verilen öğretimi desteklemektir. Uzaktan eğitim sürecinde televizyon ve radyo programları yoluyla yürütülen eğitim etkinlikleri, öğrencilere ulaşma ve onlarla kurulan eğitim iletişimde ciddi birer araç olarak görülmektedir. Ancak Clark'ın belirttiği gibi en büyük tehlike bu araçların prestij sağlamak amacı ile uygun olmayan öğrenme öğretme etkinliklerinde kullanılmak istenmesidir (Hızal, 1987, s.58). Ülkemizde de bu nedenle olsa gerek, açıköğretim dendiğinde ilk akla gelen "televizyon ve radyo ile yapılan öğretim" dir. Oysa uzaktanöğretim öğrencileri çalışma sürelerinin yaklaşık % 10'unu radyo ve televizyon dersleri ile ilgili etkinliklere ayırmaktadırlar (Hızal, 1983, s. 3). Ancak, yaratıcı, bilgi verici, yönlendirici ve zenginleştirici bir nitelik taşıyan yayınlar görsel sunuşa ayrı bir zenginlik katmakta, basılı materyal ile iletilen içeriğin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

18 Eylül - 29 Eylül 1995 tarihleri arasında FRETEB'de düzenlenen "Uzaktanöğretimde Program Geliştirme ve Değerlendirme Semineri"nde incelenen televizyon programlarının ilk yılda üretilenlerinde temel olarak anlatım yönteminin benimsendiği ve öğretmeni ekrana getirmenin ötesinde pek birşey yapılmadığı, diğer bir ifadeyle televizyon ve kamera teknolojisinin avantajlarından yararlanılmadığı görülmüştür. Ancak daha sonra hazırlanan programlar görsel sunuş açısından biraz daha kaliteli hazırlanmış olsa da bütün programların içerik açısından çok fazla yüklü olduğu konusunda görüşbirliğine varılmıştır. Bu ise kısa bir zaman dilimi içinde Açıköğretim Lisesi öğrencisinin anlamını bilmediği ya da yeterince bilmediği birçok kavramla karşı karşıya kalması demektir.

Video-teyp, çok miktarda görüntülü ve sözlü bilginin saklanması, saklanan bu bilgilere hızla ve kolay erişilebilmesi ve istenildiği kadar kullanılabilmesi, iletinin denetim ve kontrolünün bireye ait olması nedeniyle ideal bir uzaktan öğretim aracıdır. (Teker, 1990, s. 42). Ayrıca kitap, radyo ve televizyonun eğitsel iletişim özelliklerini bünyesinde toplaması, yayın iletisini belirli bir yayın alanı ve saati ile sınırlı olmaktan kurtarması uzaktan öğretimde yeni kolaylıklar getirmektedir (Tekin ve diğerleri, 1987, s. 25).

Açıköğretim Liseli görsel programlarının video kasetler yoluyla öğrencilere verilmesine 1992-1993 öğretim yılının ikinci döneminde başlanmış, FRTEB merkezi tarafından yapılan dağıtımda ortaya çıkan bazı so-

runlar nedeniyle satış ve dağıtım için Açıköğretim Lisesi İrtibat Merkezleri il temsilcilikleri görevlendirilmiştir. Öğrenciler tarafından kaset talepleri incelendiğinde; yabancı dil, matematik, fen bilimleri ve bilgisayar derslerinde bir yığılma olduğu görülmektedir (MEB., 1994 s.27). Anılan bu derslerde öğrenci başarı oranlarının daha düşük olduğu bilinmektedir.

İşitsel programlar uzaktan öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesi konusunda önemli araçlardır. Açıköğretim Lisesinin ilk yılında sınırlı sayıda program üritilerken, ikinci yılından itibaren ciddi bir artış olmuştur. TRT-1 radyosunun akşam kuşağında (20.00-21.00 arasında) haftada 2.5 saat yayın yapılmaktadır. Bu programlar ülkemizin her tarafında dinlenebilmektedir.

Uzaktan öğretim süreçlerinin üçüncü temel ögesi yüzyüze öğretimdir. Yüzyüze öğretimin temel işlevleri; öğrenci-öğretmen arası etkileşimi sağlamak, diğer ortamlarla kazanılan bilgi ve becerileri pekiştirmek, öğrenciler arası etkileşimi gerçekleştirmek, geri besleme ve hatalı öğrenmeleri düzeltmektir. Yüzyüze öğretimi sağlamayan bir uzaktan öğretim sürecinde; öğrencinin yalnızlığa itileceği, çalışma istek ve arzusunun gittikçe azalacağı ve kendisine olan güvenin sarsılacağı yönünde ciddi görüşler vardır.

Ülkemizde, Açıköğretim Lisesi uygulamasında yüzyüze öğretim süreçlerine yer verilememektir. Kasaba düzeyinde ortaöğretimde kurumlaşmanın sağlandığı dikkate alındığında yüzyüze eğitim sürecine en kısa zamanda geçilmesi gerektiği ve bunun alt yapısının büyük oranda hazır olduğu söylenebilir. Açıköğretim Lisesi uygulamasından beklenen sonuçların alınması için yüzyüze öğretime yer verilmesi, yüzyüze öğretim için görevlendirilecek personelin de uzaktan öğretim ve yetişkinler eğitimi yöntem ve teknikleri konularında eğitilmeleri temel bir zorunluluk olmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bu makale kendi sınırlılıkları içinde Açıköğretim Lisesi uygulaması ile ilgili konuları belirli bir sistematik içinde ortaya koymuştur. Bilindiği gibi uzaktan eğitim kurumları, eğitim alanında ileri teknolojileri bir sistem bütünlüğü içinde ilk kullanan örgütlerdir. Bu örgütler kitle ve bireysel öğrenme teknolojilerini birlikte uygulamakta ve bunu yaparken en ileri teknolojileri kullanmakta, bilimsel yaklaşıma, kurumlararası işbirliğine, disiplinlerarası yaklaşıma, basılı öğretim materyallerini hazırlamada kubaşık çalışmaya, çoklu ortam ve yöntemleri işe koşmaya özel bir önem vermektedirler. Çünkü sayılan tüm bu unsurlar etkili bir uzaktan eğitim örgütü için yaşamsal bir öneme sahiptir. Açıköğretim Lisesi'nin de çağdaş anlamda bir uzaktan öğretim yapma savı; hedefleri, gereksinimleri, koşulları ve olanakları, gözönünde bulundurarak günün gereklerine ayak uydurabildiği oranında gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Alkan, Cevat.** *Açıköğretim "Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi"*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. No: 157, 1987.
- Esirgen Ruhi.** "Eğitim Radyo Televizyonu", *Milli Eğitim*, Ankara: Temmuz 1992.
- Fidan, Nurettin-Okan, Kenan.** "Açık Yüksek Öğretim Sistemleri ve Uzaktan Eğitim". Ayyıldız Matbaası. Ankara: 1975.
- Gökdağ, dursun.** *Uzaktan Öğretimde Basılı Materyaller*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 134, 1986.
- . "Açıköğretim Lisesi Hakkında Rapor". Ankara: MAB-FRTEB., 1993.
- Hızal, Alişan.** *Uzaktan Öğretim Süreçleri ve Yazılı Gereçler*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 122: 1983.
- MEB. Açıköğretim Lisesi Öğrencilerini Tanıma Araştırması. Ankara+FRTEB. 1994 a.
- . Açıköğretim Lisesi Öğrenci İstatistikleri. FRTEB. 1994. b
- . Açıköğretim Lisesi İl İrtibat Merkezleri Uygulaması Araştırması. FRTEB, 1983.
- . Açıköğretim Lisesi Öğrenci Başarı Dağılımları. FRTEB. 1995 (a).
- . Yüz Soruda Açıköğretim Lisesi. FRTEB., Şubat 1995. (b).
- . FRTEB İnsangücü Planlamasının Değerlendirilmesi. FRTEB., Haziran 1995. (c).
- . Açıköğretim Lisesi İl İrtibat Bürolarının Mevcut Durumu ve İhtiyaçlarının İncelenmesi. FRTEB., Mart 1995 (d).
- . FRTEB Personelini Tanıma Araştırması, FRTEB., Mayıs 1995. (e).
- Resmi Gazete. "Açıköğretim Lisesi Yönetmeliği". 22 Şubat 1993. Sayı: 21504.
- Teker, Necmettin.** "Video ve Eğitimde Kullanılması". *A.Ü. Eğit.Bil. Fakültesi Dergisi*. Cilt: 24, Sayı: 2, Ankara: 1992.
- Uluğ, Fevzi.** "Uzaktan Eğitimde Eğitim Ortamları". MEB., Ankara. 1994.
- Verduin, John. Clark, Thomas.** *Uzaktan Eğitimi Etkin Uygulama Esasları*. Eskişehir: 1994. (Çeviren: İlknur Ateş).